

DOI: 10.22559/folklore.1090

folklor/edebiyat, cilt: 25, sayı: 100, 2019/4

Mardin’de Kutsal Mekânlara Bağlı Efsaneler ve Evliya Menkıbelerinin Mitik Temellerinden Günümüz İşlevlerine*

Mythical Roots and Current Functions of the Saint Stories
and Legends Connected to Holy Places in Mardin

Şakire Çelik Balıkcı**

Öz

İnsanlığın inanma ihtiyacından doğan kökleri mitik dönemlere kadar uzanan kutsal değerler, kutsal mekânlar ve keramet ehli olarak görülen veli/evliya tipi Anadolu’nun birçok bölgesinde varlık göstermektedir. Bu inançlar yöreden yöreye bazı değişiklikler içerse de benzer kültür temellerinden beslendiklerinden benzer ihtiyaçlara da cevap verirler. Bu bağlamda çalışmanın konusunu teşkil eden kutsal mekânlar, Mardin özelinde veli tipiyle bağlantılı olarak “yadır”/“türbe” şeklinde adlandırılan veli kişilerin mezarlarının etrafında gelişen rivayetleri kapsamaktadır. Fakat Mardin’de söz konusu veli kültüründen bağımsız olarak da bazı mekânların halk tarafından kutsal kabul edildiği gözlemlenmiştir. Çalışmanın konusunu, söz konusu kutsal mekânlar etrafından oluşan evliya menkıbeleri kadar zamanla kutsallık kazanan mekânlar etrafında oluşan efsaneler de oluşturmaktadır.

Çalışmanın sahasını Mardin il merkezi ve yakın ilçeleri oluşturmaktadır. Saha çalışmasından elde edilen metinlerin bir kısmı katılımcı gözlemci ve gözlemci

* Bu çalışma, 09-13 Mayıs 2018 tarihinde Mardin’de düzenlenen “Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi”nde “Kutsal Mekânlar Etrafında Oluşan Rivayetler: Mardin Örneği” başlıklı bildirisinin genişletilmiş halidir.

** Dr. Öğ. Üyesi. Mardin Artuklu Üniversitesi/ Edebiyat Fakültesi. sakire_86@hotmail.com. sakirebalicki@artuklu.edu.tr . ORCID: 0000-0002-9063-5637.

konumunda tarafımızdan gerçekleştirilmiştir. Bir diğer kısmı da lisans öğrencileri tarafından gerçekleştirilmiş ve tarafıma yazılı olarak iletilmiştir. Çalışmada yer alan metinlerle ilgili gerekli bilgi ve izinler hem kaynak kişi hem de derlemecilerden temin edilmiştir. Derleme metinlerinin altında derlemeci ve kaynak kişi bilgileri mevcuttur. Söz konusu menkıbe ve efsaneler incelendiğinde, bunların eski Türk inanç ve gelenekleriyle temellendiği görülmektedir. Fakat günümüzde bu temellerin, pratikleri gerçekleştiren kaynak kişiler tarafından unutulmuş olduğu tespit edilmektedir. İslam inancı, diğer semavi dinler ve eski Türk inançlarının günümüzde yeni bir boyut kazandığı ve söz konusu kutsal mekânların halkın yine başka bir boyutta manevi ihtiyaçlarını karşıladıkları merkezlere dönüştüğü tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: *atalar kültü, menkıbe, kutsal mekânlar, Sultan Şeyhmus, Mardin, Mardin türbeleri*

Abstract

Sacred values dating back to the mythic periods are born from humanity's need to believe. Sacred places and saints who are seemed as proprietorship are occurred in many parts of Anatolia. These beliefs change region to region but they are fed from similar culture bases and they contain similar practices and beliefs for responding to the same needs. In this context, sacred places which are the subject of this study named "yatır" have narratives which are occurred around those places. But in Mardin, some sacred places are independet from saint belief and they are consired as sacred by the people of Mardin. All these places have functions like giving healty, curing infertility, protecting from harmful animals, evil spirits and magic, being fertility source.

This study aims to handle the beliefs and narratives which are occured near sacred places "especially Sultan Şeyhmus" with direction of its motifs, functions and culture transmission.

Central Mardin and its nearby district form basis of this research. Some of the texts in this research have been obtained by myself as either observer or participant observer while others were obtained by undergraduate students and sent to me in writing. All the necessary permissions regarding the texts were obtained from both the original sources and the compilers whose contact information were available under the compiled texts.

When the stories and legends in this research are examined, it is seen that they are founded on old Turkish beliefs and traditions. Today, however, these foundations have been long forgotten by the sources who perform the practices. It has also been determined that Islamic faith, other monotheistic religions and old Turkish beliefs have gained new dimensions and these sacred places have been transformed into centers where they meet the sipiritual needs of the people.

Keywords: *cult of ancestors, menkıbe, sacred places, Sultan Sheikhmus, Mardin, Mardin tombs*

Mardin merkez ve yakın çevresinden elde edilen derleme metinlerinin bir kısmı lisans öğrencilerim tarafından elde edilmiş yazılı olarak tarafıma teslim edilmiştir. Hem derlemeciden hem de kaynak kişiden gerekli izinler alındıktan sonra metinler çalışmada kullanılmıştır. Kaynak Kişiler “kk” şeklinde kodlanarak ifade edilmiştir. Ekler kısmında derleme metinleri ve Mardin halkı tarafından en fazla rağbet gören Sultan Şeyhmus türbesi ve Zeynel Abidin türbesine ait fotoğraflar yer almaktadır. Çalışmada kullanılan mekânların fotoğraflarının tamamına yer verilememesinin sebebi makalenin hacmini aşma endişesinden kaynaklanmaktadır.

Çalışma sahası olan Mardin, Türk, Kürt, Arap, Süryani başta olmak üzere birden fazla topluluğa ev sahipliği yapmaktadır. Bu açıdan saha özel bir dokuya sahiptir. Bu çalışmada Müslüman cemaatten elde edilen derleme metinlerine yer verilmiş ve konu bu çerçevede işlenmiştir. Fakat sahada konu ile yapılan çalışmalar arasında yer alan H. Kübra Uygur’un, “Kültürel Doku İçinde Mardin Süryanilerinin Kutsal Mekân Efsaneleri” adlı çalışması konuya Süryani cemaati açısından bakabilmeyi sağlamaktadır.¹

Mardin efsane ve evliya menkıbelerinin mitik temelleri

Mardin sahasından elde edilen derleme metinlerinin omurgasını oluşturan “ermiş”, “veli”, “evliya” olarak adlandırılan inanışın kaynağını İslamiyet öncesinde özellikle Türk mitolojik sisteminde çok önemli bir yer tutan *ölmüş ataları hatırlamak ve onlara kurbanlar sunmak şeklinde yapılan ritüellerde aramak gerekmektedir. Daha çok ataerkil aile tipinin hâkim olduğu toplumların dini inanç sisteminde görülen ilk ölmüş ataların, yaşayan nesle iyiliklerinin veya kötülüklerinin dokunacağı inancı* (Güzel, 2014, s. 122) şeklinde tanımlanabilen “atalar kültürü” Türklerde “mutasavvıf” şeyhler ve tüm evliyaların gördüğü değerlerin temelinde yer alan eski Türk inanışlarının en önemlisidir. Mardin evliya menkıbeleri “atalar kültürü” temelli değerlendirildiğinde; “Hızır”, “ilahi kocalar” ve “pir” motiflerinin “atalar kültürü” inancının bir devamı niteliğinde olduğu ortaya çıkmakta ve bu motiflerin en öne çıkanı Hızır motifi olduğu görülmektedir. Bahaeddin Ögel; Hızır ile ilgili *Anadolu’nun en uzak köylerinde bile, Hızır ile ilgili birçok inanış vardır. Ancak bu inanışlar ile İslâmiyetteki Hızır arasında benzerlikler, çok azdır. Bu bakımdan İslâmiyetten önceki “gök sakallı, ak sakallı kocalar” inanışlarına bakmak gerekmektedir* (Ögel, 2010, ss. 89-99) şeklinde düşünmekte ve bunun Anadolu’da çok yaygın bir inanış olduğuna vurgu yapmaktadır. Yalnız halkın sözlü belleğinde değil edebî sanatlarda da yerini alan Hızır kültürü “destan hikâye ve masallarda âşıklara; zor durumda kalmışlara yardım eden, Dede Korkut’ta ad koyan, Oğuzlara akıl hocalığı yapan, Manas’a yol gösteren, kimi zaman “ak boz atlı” (Ögel, 2010, ss.89-99) pirlere şeklinde yeniden ortaya çıkan inancının, zaman içinde “Hızır”ın yanı sıra “veli”, “evliya” kültürüne de dönüştüğü görülür.

Mardin’de atalar kültürü, Hızır kültürü, pir motifleri ve tasavvufi geleneğin bir tazahürü olan “şeyh” ve “türbe”lerle ilgili inançların en çok öne çıkanı sözlü gelenekte Sultan Şeyhmus olarak bilinen Musa Bin Mahin El Mardini isimli zattır. Abdulkadir Geylani devrinde yaşadığı ve ona intisab ettiğine inanılan Şeyh’in mezarı Mardin- Diyarbakır yolu üzerinde bulunan Sultan Köy’dedir:

Zatın Mardin’de çıkan büyük bir yangını asası ile söndürdüğü, Abdulkadir Geylani Hz’nin. 39 müridiyle birlikte bir gün Mardin’e kendisini ziyarete geldiğinde abdest almak için su bulamaması üzerine Sultan Şeyhmus’un yere asasını vurarak yerden kırk çeşme çıktığı ve bu çeşmelerden akan suyun Zemzem suyu olduğu rivayet edilir (kk1).

Zata atfedilen bir başka rivayet de bugün Mardin’de “İnekler Çarşısı” olarak anılan çarşıda geçmektedir. Rivayeti kk 12’den kısaca özetlemek gerekirse; Sultan Şeyhmus çarşıda gezerken bir kasabın tartıda hile yaptığını fark etmiş. Bunu kasaba söylediğinde kasabın hakareti ile karşılaşmış. Bunun üzerine evliyanın duasıyla çengelde askıda bulunan inek yeniden canlanmış, o gün bugündür çarşının adı “inekler çarşısı” (kk12) olarak anılmaktadır.

Atalar kültü etrafında değerlendirilebilecek bir diğer türbe Şeyh Şaran, Türbesi ve etrafından oluşan rivayetlerdir:

Kayacan Sitesinin üstünde bulunan Şeyh Şaran Dağında bir şeyhin yaşadığı rivayet edilir. Şaran adlı bu evliya dağda yaşar ve bütün ibadetlerini orada yaparmış. Onun bu dağda bir mağarası vardır. Evi geçmişte orasıymış. O gelmeden önce dağda su yokken, muhterem zat geldikten sonra yerin altından su çıkmış. Fakat şu an o su kurumuştur. Günümüzde dileği olan insanlar bu dağa çıkar onun ruhuna dua eder. Hastalar onun mağarasının taşına vücutlarını sürer. Çocuğu olmayan, sınava girecek olanlar, özellikle erkek çocuğu olmayanlar oraya çıkıp dua ederler ve onun ruhunun hala orada olduğuna inanıldığı için mağara önüne su dökerler (kk3).

Bu metinde zatın aslında ölmediğine olan inanış dikkat çekicidir ve atalar kültü inancına paralel olarak eski tarihte ölen ataların ruhlarının insanlar arasında yaşamaya devam ettiği inancıyla benzerlik göstermektedir (Güngör, 2002: 264; Güzel, 2014: 122).

Atalar kültü bağlamında kaynak kişilerden konuyla ilgili elde edilen bilgilere dayanarak kutsal mekânlar ve etrafında oluşan evliya menkıbeleri değerlendirildiğinde “ölmüş ataların yaşayanlara faydasının olması inancı” (Güngör, 2002: 264; Güzel, 2014: 122) na dayanması, halkın istek ve arzularının yerine getirilmesine yardımcı olmaları gibi örnek olma ve olağanüstü vasıflar taşımalarıyla topluma manevi önderlik yapmaya devam ettikleri gözlemlenmektedir.

Mardin’den derlenen ve kutsal mekânlara bağlı anlatıların efsaneleşme sürecinde ise eski atalar kültü inancının harekete geçtiği veya geçirildiği görülmektedir. Araştırmacıların çoğunun tarihî belgelere dayandırdığı anlatıların efsaneleşme süreçleri (Boratav, 2016: 113); “tarihsel nitelik taşıyan olaylar, halkın hayal gücü yardımıyla olağanüstü hayallerle olgunlaşır. Halk, inançların etkisi altında, tarihle ilgili olayları idealize ederek masallaştırır (Karaalioğlu, 1975: 99) şeklinde gerçekleşir. Efsane türünün özellikleri arasında en önemlileri

1. belli bir anlatım planının olmaması,
2. belli bir yere, kişiye ve belli bir zamana bağlı olarak anlatılmamalarının yanında
3. temelinde inanç özelliğinin yatması (Boratav, 2016: 111) olarak bilinir.

Bu özelliklerin Mardin’de anlatılan evliya kerametleri için de söz konusu olduğu görülmektedir. Nitekim Sultan Şeyhmusla ilgili anlatılan rivayetler, Mardin’deki çarşıya *İnekler Çarşısı* adının verilmesi (kk12), türbenin etrafındaki Şeyhan bölgesinin ismini alma süreci ve bu bölgede oluşan kaynak sularının izahı (kk14), Mardin Kalesinin Hızır’ın mekânı olarak zikredilmesi (kk16), Zinciriye Medresesinin adını alışı (kk5), Kasımiye Medresesi etrafında oluşan anlatılar (kk4), Nusaybin’deki Nohut Ziyaretine neden bu ismin verildiğinin (kk8) ifade edilmesi gibi rivayetler de bu sürecin

- kişi, yer ve olaylar hakkında anlatılması,
- anlatılanların inandırıcılık özelliklerinin olması,

-genellikle kişi ve olaylarda olağanüstü olma özelliği görülmesi, (Artun, 2004: 94)

-anlatının belirli bir şekillerinin olmaması (Boratav, 2016: 112) şeklindeki dört temel özelliğe uyduğu anlaşılmaktadır.

Mardin’de kutsal mekânlar etrafında oluşan rivayetlerin bazılarının arkaik dönemlerden izler taşıması, söz konusu anlatıların *veli kültü ve kutsal mağara* (Akyüz, 2017: 160-162) inançlarıyla da bağlantılı olduğunu göstermektedir. “Kutsal mağara doğrudan mitolojik ana mitiyle ilgili olmakla birlikte anaerkil döneme ait bir kült olup ataerkil dönemin başlamasıyla, eril bir nitelik göstermiştir. Sebebi ise doğum ve aybaşı halleri nedeniyle kadınların üstün cins olarak kabul edilmesidir. Erken dönemde kadınların yarattıkları mitik sembollerden biri de mağara kültürüdür” (Çobanoğlu, 2012: 982). Doğal sığınak yerleri olan mağaralar, ilk insanların yaşayış yerleri, dinî ayinlerin yapıldığı kutsal yerler olarak da karşımıza çıkmakta olup (Bayat, 2007: 33) o dönemde hükümdarların katılımı ile gerçekleştirilen atalar kültürüne kurban sunmanın kutsal bilinen mağaralarda yapılması ise mitolojik şuurda mağaranın ruhlar dünyası ile sınır oluşturduğu inancını beraberinde getirmiştir. Ayrıca mağara, gizli, saklı dünya ile insanların yaşadığı âlem arasında bir geçit görevi üstlenmiştir (Bayat, 2007: 33). Kısacası mağara önce *Mitolojik Ana Kültü* ile daha sonra kadınların ve çocukların hamisi olan Umay kültü ile (Bayat, 2007: 33) ve o son olarak da ataerkil dönemin etkisiyle veli kültü ile bağlantılıdır. Bu açıdan bakıldığında doğurganlık, bolluk bereket için edilen duaların mekânı olmaya devam etmesi yanında mitik dönemden kalma izleri yansıtması bakımından Şeyh Na’kit Türbesi ve etrafında oluşan menkıbeler buna örnek teşkil etmektedir (kk3).

Makalenin konusunu teşkil eden mekânlara ait anlatıların bir kısmında ise temelinde kutsallık olmamakla birlikte gerek mekânın gerekse mekâna bağlı anlatının zaman içinde bu özelliği kazandığı veya kazanmaya yüz tuttuğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle keramet ehli kişilere bağlı olarak ortaya çıkan türbelere ek olarak ilk kuruldukları dönemde herhangi bir kutsiyet içermemekle birlikte daha sonraları halk tarafından benimsenmiş ve kutsal mekân denilince akla gelen mekânlar arasında muhakkak zikredilen Şifalı Çeşme, Zinciriye ve Kasımiye Medreseleri de etraflarında oluşan rivayetler bu açıdan dikkat çekicidir. Özellikle Kasımiye Medresesi ile ilgili sözlü kaynaklardan elde edilen derlemelerde;

Allah yolunda, iyi bir zat olan Kemal Paşanın öldürülmesi sonucu doğan rivayetler halk arasında yaşamaktadır. Askeriyede Paşa olan Kemal Paşa'nın, İngiliz ve Fransızların askeriyeye baskın yapmasıyla bir savaş başlar fakat Kemal Paşa öldürülmüştür ve kanı duvara fıskırmıştır. Suyun duvara atılmasıyla kan izlerinin hala belli olduğu rivayet edilir (Kk4) ifadeleri yer almaktadır.

Bir başka anlatıda ise Mardin’in meşhur Zinciriye Medresenin içindeki suyun, insanın anne rahminden ölümüne kadar insan hayatını simgelediği şeklindeki (kk5) gerçeklik barındıran inancın zamanla mistik bir boyuta dönüştüğü görülmektedir.

Mardin örneğinde ortaya çıkan evliya menkıbeleriyle kutsal mekân efsanelerinin “tarihî yaşam öyküleri ve içinde buldukları olaylara olağanüstülüklerin eklenmesiyle oluşması” kadar halkın manevi ve kültürel dünyasına bazı katkılar yapması da dikkati çeken hususlardan birisidir. Söz konusu anlatıların canlılığını hala koruması, sık sık anlatılması, turistik ve eğitim maksatlı gezilerin bu mekânlara yapılması da efsaneleşme sürecini hızlandıran ve güçlendiren özelliklerin başında gelmektedir.

Mardin efsane ve evliya menkıbelerinin günümüz işlevleri

Temsilcileri arasında Bronislaw K. Malinowski, Franz Boas, Margerat ve Mellville Herkovits ve Ruth Benedict gibi ünlü antropologların bulunduğu işlevsel halkbilimi yöntemi (Oğuz vd., 2015: 83) halkbilim çalışmalarını metin merkezli değil metnin dışındaki özellikleri yönüyle de ele almayı hedefleyen bir kuram olması açısından önemli ve öncü bir yaklaşımdır.

İşlev yönteminin hareket noktası halk edebiyatı yaratmalarının metinleri değil, bu metinlerin oluşturuldukları, yaratıldıkları ve yeniden yaratılıp nakledildikleri bağlamdır. İşte bu noktada bir halk edebiyatı yaratmasının anlatılması veya sergilenmesindeki temel neden, anlatıcı veya icracının onu yaratması, aktarma ve kullanma nedenleri, dinleyicilerin o yaratmayı dinleme, anlama ve kullanma nedenleri ile anlatımın aktarıldığı çevre yani dinleyici-anlatıcı ve aktarım ortamı gibi nedenler işlevsel halkbilimi yönteminin temel sorunlarını oluşturmaktadır (Oğuz vd., 2015: 87). William R. Bascom halk bilgisi ürünlerinin işlevlerini en basit şekliyle şöyle açıklamıştır: 1. Eğlenme, Eğlendirme ve Hoşça Vakit Geçirme İşlevi, 2. Toplumsal Kurumlara ve Törenlere Destek Verme İşlevi, 3. Eğitim ve Kültürün Genç Kuşaklara Aktarılması İşlevi, 4. Toplumsal ve Kişisel Baskılardan Kurtulma İşlevi (Bascom, 1954: 333-349).

Çalışmanın konusunu teşkil eden menkıbeler, işlev teorisi açısından değerlendirilecek olduğunda Ahmet Yaşar Ocak'ın Hızır Kültünü tasavvufi arka planına ek olarak kültü, halk inançlarına göre işlevleri açısından ele alması örnek inceleme olarak karşımıza çıkar. Ocak (2007), Hızır kültünü işlevleri açısından ele aldığı halkın kendi inanç mantığına göre bir Hızır imgesi oluşturduğunu ve ona bir takım işlevler yüklediğini ifade etmiştir. Bunlar arasından en belirgin olanının ise Hızır denilince ilk akla gelen işlevin “zor durumda kalana yardım ve felaketten kurtarma” (109-113) olduğunu, “iyileri mükâfatlandırıp kötülerini cezalandırmak, bereket ve bolluğa kavuşturma, savaşlarda yardım etme” (Ocak, 2007: 113-118) işlevlerinin de buna eklenebileceğini belirtmiştir.

Mardin'den derlenen evliya ve kutsal mekânlara bağlı anlatılarda belli başlı altı işlev olduğu görülmektedir:

1. Öğrenme:

Hangi nedenle olursa olsun söz konusu anlatıların nakli dinleyenlerin bu konudaki eksikliğini tamamlayan, çevresini tanımasını sağlayan bir özellik göstermektedir. Çalışmanın konusunu teşkil eden metinlerin tamamı, dinleyicilerin konu hakkındaki eksik bilgilerini giderme işlevini yerine getirmektedir.

2. Toplumsal kurumlara ve törenlere destek verme:

Sözü edilen anlatılar kişinin kutsal mekânları ziyareti sırasında o toplumda geçerli olan dua, adak, kurban, toplu ibadet gibi ritüelleri yerine getirmesine, zaman içinde aile bireylerine-yakınlarına ön ayak olarak anlatı ve ritüellerin gelecek kuşaklara taşınmasına yol açar.

3. Arzu ve istekleri karşılamada aracı olma:

Ziyaretçinin kutsal mekâna gidişinde bir takım beklentiler taşıması menkıbe ve kutsal mekâna bağlı anlatıların bir başka işlevini oluşturur. Yatır-türbe olarak adlandırılan mekânlara giden ziyaretçilerin bazıları bu tür ziyaretleri *hastaları iyileştirme, çocuk sahibi olma, erkek çocuk sahibi olma, eş bulma, zehirli hayvanlardan korunma, ev sahibi olma* nedeniyle gerçekleştirdikleri kk2, kk3, kk5, kk6, kk8, kk9, kk11, kk13 no'lu kaynak kişiler tarafından ifade edilmiştir.

4. Rol-model edinme

Üzerinde çalışılan anlatılar “rol-model edinme” açısından ele alındığında dinleyen veya ziyaret eden kişi, türbede yatan veya anlatının merkezindeki kişiyi kendine rol-model edinebilir; davranışlarını yeniden gözden geçirebilir. Bunun sonucunda kişinin (varsa) toplumca hoş karşılanmayan tutum ve davranışlarını bıraktığı, alışkanlıklarından vaz geçtiği söz konusu olabilir. Mardin’in kültürel dokusu düşünüldüğünde Hızır kültü bunun en çarpıcı örneğini oluşturmaktadır.

5. Kültürel turizme destek verme

Bugün turizm denilince yalnız akla deniz-doğa turizmi gelmediği bunun yanı sıra kültürel turizm (Emekli, 2006) denilen olgunun da artık ülkemizin bir gerçeği olduğu bilinmektedir. Mardin örneklerinde olduğu gibi kutsal mekânlar ve bunlara bağlı anlatıların bölge turizmine destek vermesi söz konusudur. Mardin’de Sultan Şeyhmus türbesinin Türkiye’nin dört bir yanından ziyaretçi akınına uğramasının gözlemlenmesi bu işleve örnek gösterilebilir.

Sonuç

Evliya kültürleri ve rivayetleri tarih öncesi dönemden, Anadolu’nun İslamlaşmasında son derece önemli bir yere sahip tasavvufi geleneğe sahip olup günümüze kadar varlığını sürdürmektedir. Söz konusu bu anlatılar, toplumsal kurumları düzenlemekte, veli kişileri örnek alan nesilleri yetiştirmeye yardımcı olmakta, halkın olağanüstülüklerle ihtiyaç duyan yaşantısına destek vermekte, inanma ihtiyacını pekiştirmekte aynı zamanda halkın dert ve ihtiyaçlarını aktardığı mekanizmalar olmaları dolayısıyla bir nevi terapi görevini de üstlenmektedirler. Mardin ve çevresinde oluşan evliya mitleri ve ritüeller; yukarıda sayılan tüm işlevlere uymakta ve varlığını canlı bir şekilde korumaktadır. Zikredilmesi gereken bir başka önemli nokta ise bir topluluğun bazı mekânları kutsal kabul etmesi için dinî hüviyet taşımasının zorunlu olmadığı gerçeğidir. Halkın sevdiği kişilere veya kurumlara kutsallık yükleyebildiği âşıkların mezarları ve medreseler gibi önemli eğitim kurumlarının da kutsal mekânlar olarak kabul edildiği gerçeğinde yatmaktadır. Buna en güzel örnek ise meydandaki şifalı çeşme, Kasımiye, Zinciriye Medreseleri ve Hızır’ın mekânı olduğu düşünülen Mardin Kalesi’dir.

Mardin’den edilen derlemeler neticesinde varılan sonuçlar değerlendirildiğinde ister kutsal mekânlar isterse efsaneleşme sürecini tamamlamış ancak kutsal olmayan mekânlar olsun halkın günlük yaşantısında önemli rol oynayan ve yukarıda ifade edilen pek çok işleve sahiptir. Mardin halkı ve Mardin’e ziyaret veya turizm amacıyla gelen ziyaretçilerin de söz konusu mekânlar ve onların hikâyelerine ilgisi canlıdır. Bir anlamda halkın manevî duyguları üzerinde bu derece etkili olan bu inançları “batıl” olarak değil eski inanç ve geleneklerin izlerini taşıyan, hem sözlü kültüre hem de günlük halk yaşantısına katkıları olan anlatılar olarak değerlendirmek mümkündür.

Notlar

- 1 Konuyla ilgili sahada yapılan Nuriye Sancak’a ait “Mardin Efsaneleri” adlı yüksek lisans tezi ve H. Yeşilmen’in “Anlam ve Değer Bağlamında Halk İnançları ve Ziyaret Mekânlarının İşlevselliği” isimli çalışmalarına bakılabilir.

Kaynaklar

- Akyüz, Ç. (2017). Dağ, su ve mağara kültürleri bağlamında Ankara Hüseyin Gazi Türbesi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, ss. 151-171.
- Artun, E. (2004). *Anonim Türk halk edebiyatı nesri*. ss. 238. İstanbul: Kitabevi.
- Bascom, W. (1954). Four functions folklore *Journal of American Folklore*. (67. Cilt). ss.333-349.
- Bayat, F. (2007). *Türk mitolojik sistemi 2, (Kutsal dişi, mitolojik ana, Umay paradigmasında ilkel mitolojik kategoriler; iyeler ve demonoloji)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Boratav, P. N. (2016). *100 soruda Türk halk edebiyatı*. Ankara: BilgeSu.
- Çobanoğlu, Ö. (2012). Türk mitolojisinde al dini ve okra ilişkisi. S. 38. ICANAS *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi: Tarih ve Medeniyet Tarihi*. (2. cilt, ss. 981-986). Ankara: AYK.
- Emekli, G. (2006). Coğrafya, kültür ve turizm: Kültürel turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*, S. 15, ss. 51-59.
- Güngör, Harun (2002), *Eski Türklerde din ve düşünce, Türkler*. (3. cilt). Ankara: Yeni Türkiye.
- Güzel, A. (2014). *Dinî tasavvufî Türk edebiyatı el kitabı*. Ankara: Akçağ.
- Karaaliçoğlu, S. K. (1975). *Edebiyat terimleri kılavuzu*. İstanbul: İnkılap ve Aka.
- Ocak, A. Y. (2007). *İslam-Türk inançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas kültürü*. İstanbul: Kabalıcı.
- Oğuz, Ö. Ekici, M., Aça, M. Düzgün, D., Akarpınar, P., Arslan, M., Yılmaz, M., Eker, Öğüt, G., Özkan, T. (2015). *Türk halk edebiyatı el kitabı*. (12. bs.) Ankara: Grafiker.
- Ögel, B. (2010). *Türk mitolojisi II*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu. VII. Dizi.-102a3.
- Sancak, N. (2008). *Mardin efsaneleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya. Veri tabanından erişildi.
- Uygur, H.K. (2015). *Kültürel doku içinde Mardin Süryanilerinin kutsal mekân efsaneleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Yeşilmen, H. (2018). Anlam ve değer bağlamında halk inançları ve ziyaret mekânlarının işlevselliği. *Artuklu Akademi Dergisi*, (C.5). S.2 ss. 251-269.

Sözlü Kaynaklar

- KK1 İsmi vermek istemiyor. 1982 Mardin, mesleğini belirtmek istemiyor.
- KK2 S. P. 1997 Mardin, öğrenci.
- KK3 E. M, 1972, Mardin Merkez, ev hanımı
- KK4 A. Y, 1970, Mardin, tekniker.
- KK5 H. D, 1999, Mardin, öğrenci
- KK6 A. S, 1982, Mardin, esnaf
- KK7 Ş. Y, 1980, Mardin, ev hanımı
- KK8 G. A, 1982, Nusaybin, ev hanımı,
- KK9 N. G, 1943, Nusaybin, çiftçi,
- KK10 M. D.1949, Nusaybin, ev hanımı,
- KK11 F. Ö, 1933, Nusaybin, ev hanımı.(çiftçi)
- KK12 M. D, 1936 Sultan Köy, emekli (hizmetli)
- KK13 S. D, 1941, Sultan Köy, gönüllü olarak türbede çalışıyor.
- KK14 H. A, Soyadını vermek istemedi. 1929, Sultan Köy, emekli.
- KK15 C. Ö, 1971 Mardin, boyacı.
- KK16 H. H. 1963 Mardin, ev hanımı .

Ekler 1

Metin 1: Şeyh Şarran

Kayacan Sitesinin üstünde bulunan Şeyh Şa'ran dağında bir şeyh bulunurdu. Adı Şarranmış. Dağda yaşar ve bütün ibadetlerini orada yaparmış. Onun bu dağda bir mağarası vardı. Evi orasıymış. O gelmeden önce dağda su yokken o geldikten sonra yerin altından su çıkmış. Fakat şu an o su kurumuştur. Günümüzde dileği olan insanlar bu dağa çıkar onun ruhuna dua eder. Hastalar onun mağarasının taşına vücutlarını sürer. çocuğu olmayan, sınava girecek olanlar, özellikle erkek çocuğu olmayanlar oraya çıkıp dua ederler ve onun ruhunun orada olduğuna inanıldığı için mağara önüne su dökerler. Onun ölmediğine de inanılır. Bazı kişilerin onu gördüğü söylenir. (Kk3, Emine Mungan, 46, Ev Hanımı)

Derleme Tarihi, Mayıs, 2017. Derleyen Hayriye Sema Mungan.

Metin 2: Meydandaki Şifalı Çeşme

Mardin'in meydanında şifalı olduğu söylenen bir çeşme vardır. Egzema, sedef, ciltte çıkan lekelerle karşı çeşmeye gidip çocuklarını yıkıyorlar. Çeşme gün geçtikte azalmaya başlamıştır. Damla damla akmaktadır. İnsanlar o suyu kovalar ile evlerine taşırlar. Suyu hiçbir ısıtma vb gibi hiçbir işlem yapılmaz. İnsanlar suyu çeşmeden doldurdukları gibi eve gidip yıkıyorlar ve bu suyun hastalıklara iyi geldiğini söylüyorlar. Mardin halkı bu çeşmeden çok memnun fakat gün geçtikte su tükeniyor. Ayrıca bu suyun kaynağı bilinmiyor. Nerden geldiği hakkında hiçbir bilgi yoktur (KK6, Menekşe Balıbey).

Derleme Tarihi, Mayıs, 2017. Menekşe Balıbey tarafından yazılı olarak elde edilmiş bir metindir.

Metin3: Zinciriye Medresesi

Bir efsaneye göre Mardin'in aşırı sıcak iklimi nedeniyle kenti akrep ve yılanlar basmış. Mardin halkı da bu akrep ve yılanlardan korunmak için iki tane zincire büyü yapmışlar ve bunlardan birini Ulu Camii'nin minaresine diğerini de Zinciriye Medresesi'nin kubbesine asmışlar. Hatta medresenin adının da buradan geldiğine inanılır. Yıllar içinde bu zincirlerden biri kayboluyor. Bunun yılanlar için yapılan büyülü zincir olduğu söylenir. Hatta şu an Mardin'de akrep yok denecek kadar az olmasına rağmen yılan çok bulunur (KK5).

Derleme Tarihi: Nisan, 2017,

Metin3: Yedi Kız Kardeşin Türbesi

Mardin'in Dara köyünde yedi tane kız kardeşten türbesi yan yanadır. Derler ki bu yedi kız kardeş, hiç evlenmemişler ve vefat ettiklerinde hepsinin mezarı yan yana yapılmış. Rivayet edilir ki hamile kalmak isteyen kadınlar bu mezarların olduğu yere gelip mezarların üzerinden atırlarmış. Daha sonra da bu mezarlardan bir avuç toprak alırlar ve eve gidip banyo yaparlarmış, çocuk sahibi olmak umuduyla (KK2).

Derleme Tarihi: Nisan 2017,

Metin3 : Şeyh Mehmet Na'kit Türbesi

Bu şeyhin türbesi Dara köyü ile Yardere köyü arasında olup bir dağın aşağısındadır. Bu türbe bahçelerin ve yüksek bir dağın en aşağısındadır. Dağın en tepesinde, aslında türbelerin sahibinin yaşarken ibadet ettiği yer vardır. Aşağıdan bakıldığı zaman böyle küçücük bir şey görülür. Yukarıya çıkıldığında içeriye eğilerek girebilir insan ancak... Bunun sebebinin saygı-

dan ötürü olduğu söylenir ve bu yüzden giriş çok alçak yapılmıştır. İçeriye girdiğinizde böyle büyük bir kayanın altı oyulmuştur ve onun ibadet yeri olduğu düşünülür. En can alıcı noktası da şudur ki şeyhin ölümünden sonra onu ziyarete gelenler orada kurbanlar keseler ve bunu hakkıyla yerine getirebilmek için dağın en tepesine çıkıp yemek yaparlarmış. Bunu ölen şeyhe saygı için yaparlarmış. Yine bir keresinde yemek yapacakken dağın içi yemek dolu kazanları aşağıya yuvarlanmış ve kazanı almaya indiklerinde bir de bakarlarmış ki kazadan bir lokma yemek bile düşmemiş. O saatten sonra da yemekleri her zaman aşağıda yapmaya başlamışlar. Türbesi de aşağıdadır fakat ibadet yeri ise dağın tepesindedir (KK2).

Derleme Tarihi: Ocak, 2018,

Metin4: Kasimiye Medresesi

Allah yolunda, iyi bir zat olan Kemal Paşanın öldürülmesi sonucu doğan rivayetler vardır. Askeriyede Paşa olan Kemal Paşa'nın, İngiliz ve Fransızların askeriyeye baskın yapmasıyla bir savaş başlar fakat Kemal Paşa öldürülmüştür ve kanı duvara fişkırmıştır. Suyun duvara atılmasıyla kan izlerinin hala belli olduğu rivayet edilir. Diğer bir anlatısında medresenin içindeki suyun da insanın anne rahminden ölümüne kadar insan hayatını simgelemektedir (KK4).

Derleme Tarihi: Ocak, 2018

Metin5 0 Araba Mezarı

Dara köyünde bulunan bir türbe vardır. Adı Araba Mezarı. Rivayete göre burada genç bir kız yaşamış. Genç kız, tırnağının kenarındaki et parçasını söküp atmış ve ölmüştür. Ve derler ki; oraya giden genç kızların duaları kabul olunur. Köylülerden birinin ise onu ceviz çalmaya giderken beyaz bir elbise için de karşısında bulduğunu söylemesi ise başka bir rivayettir (KK7).

Derleme Tarihi: Mayıs, 2017.

Metin6: Zinciriye Medresesi

Asıl adı Sultan İsa Medresesi olan bu yapı halk arasında Zinciriye diye anılır. Bunun sebebi ise rivayetlere göre şöyledir: Önceleri iki bölümden oluşan minarelerin arasına daha sonra zincir geçirilmiştir. Aynı zamanda bu medresenin içinde bulunan suyun Kasımıyedeki gibi insan hayatını temsil ettiği söylenir. Üç bölümden oluşan bu havuz, önce doğum sonra hayatın orta dönemini en son ise ölümü sembolize ettiğine inanılır (KK5).

Derleme Tarihi: Mayıs, 2017.

Metin7: Nohut Ziyareti

Rivayetlere göre Seyit olan kişi tarlada öldürülmüş. Kanı kaldığı yerde tarlayı sürmek istemişler ama traktör tarlayı biçememiş. Tarla sahibi tarafında duvar örülmüş içine kubbe yapmış. Rivayetlere göre birilerinin rüyasına girmiş. Leblebi haşlasınlar getirip çocuklara dağıtılmasını istemiş yılın her günü gidebilirmiş. Belli bir günü yokmuş yerini sordüğümüzda yerin kaldırıldığı kentsel dönüşüm olduğunda yıkılmış. Ziyarete gelenler nohut'u haşlarlar götürüp insanlara çocuklara dağıtırlar ziyaretin çevresinde ziyaretin çevresinde dolanırlar dua edilir. Yasinler okunur. Ziyarete giden insanlar onu Allah'ın vekili olarak görmüşler. Bu sebepten ötürü ziyarete dua ederler. Çocuğu olmayan kadın çocuk ister, evi olmayan ev, genç kızlar hayırlı bir eş ister. Anneler çocuklara hayırlı kismetler isterler. Çocuğu olmayan kadın üstünde atlar duasına kabul olduğunda çocuğun olacağına inanır (KK8).

Derleme Tarihi: Mayıs, 2018. Merdihan Ayhan tarafından derlenmiştir.

Metin8: Şeyh Abdulhadi

Büyük harp olan yıllarda insanlar kendi memleketlerine gidememişler burada ölmüşler. Bu kişilerin ermiş kişiler olduğunu Nusaybin’de bulunan seyit soyundan gelenlerin birinin rüyasına girmesiyle öğrenmişler. Nisanın 15.de imam cemaate bir gün önceden haber verir. Ziyarete gidileceğinde tüm köylü istediği yemeği götürebilir ama daha çok et ve bulgur götürülür. Ziyarete uzun sofralar kurulur. Yemekler yenilir. Dualar edilir ve ziyaret bu şekilde biter. 7 defa ziyaretin etrafında dönerler ama bu adet şimdi kaldırılır. Şeyh Abdulhadi’nin yanında bir dut ağacı var ve köylü onun meyvesinden tadar duasını yaparmış. Ayrıca o ağaca dilek bezi bağlanırmış. Çocuğu olmayan kadınlar da ağaca kumaştan beşik yapar ve beşiğe bir taş koyarmış daha sonra çocuğu oluyormuş.

Birçok kerametleri var olduğunu söylediler. Bunlardan biri şöyle başlıyor Hanife Ayhan adlı kişi rüyasında 3 kişiyi görür. Rüyada yanlarına gider tanıdığı olan Şeyh Abdülhadiye şöyle der: “Ben seni tanıyorum bu diğer zaddar kim” o da cevap verir: “Biri Hacı Hızır diğeri ise Şeyh Abdulkadiri Geylani diye tanıtır. Hanife kadın onlara sorar niye geldiniz, niçin buradasınız demiş. Biz bu köyün koruyucuları. Ulu zat: Siz nasıl koruyucunuz der. Zamanında 7 köy birleşip köyü katletmeye gelmişler. O büyük baskından koruduk sizi. Köyün tavuğu bile zarar görmedi. Köylülerin hepsi kendi evlerine kapanmış kendilerinin dışında herkesin öldüğünü düşünmüşler ama sabah kalktıklarında kimseye bir zarar gelmediğini görmüşler.

Ziyaretin diğer kerâmetleri ise yolları üzerine ev yapanların rüyalarına girmeleri. Yeni ev yapanların rüyalarına girip onları uyarıyorlar, yolunuzu kesmeyin, yolunuzun üzerine ev yapmayın. Şeyhi dinlemeyip ev yapmaya devam edenler evlerinden hayır görmüyorlar, hastalanıyorlar, evlerinde huzursuzluk çıkıyor.

Köyde bir başka ziyaretin ortaya çıkması ise 4 yıl öncesine dayanmaktadır. Bu ziyaretin ortaya çıkması Filiz isimli bir kişinin rüyasına girmesine dayanmaktadır. Rüyada şeyh Filiz’e senin yengen hamiledir. Allah ona bir erkek evlat verecek onun adını Mehmet Ali koyacaksınız demiş. Bu yıl kuraklık yaşanması ihtimaline karşılık köyün cemaati imamla birlikte ziyaretin bulunduğu yere yağmur duasına çıkmış ve dua sonunda bol bol yağmur yağmış (KK9).

Derleme Tarihi: Mart, 2018. Merdihan Ayhan tarafından derlenmiştir.

Metin9: Cin Tepesi

Mir Osman bu ziyaretin içindeymiş. Devlet tarafından bu türbe araştırılmış ve içinde süs eşyaları bulunmuş hazineler bulunmuş ve iki defa yıkılmış. Ziyaretin birden fazla adı vardır. Ziyaretin Kürtçe adı Gir Navas Arapça adı Abu Navas Türkçe adı Cin Tepesi denir. Ziyarete cinler ve evliyalar olduğu söyleniyor. Ziyaretin belirli bir ayı yoktur. Ama onun özel günü vardır. Salı gecesi orada yatmak ve Çarşamba günü sabah da yemekler yapılır ve yenir. Bütün yemekler yapılıp yenilebilir ama asıl olmazsa olmaz yemeği un, su, maya ve tuzdan yapılan yumuşak kıvamlı bir hamur yapılıp ve mayalanmaya bırakılır. Mayalandıktan sonra önceden ısıtılmış saçın üstünde kepeyle dökülür ve saçta dağıtılır. Önlü arkalı pişirilir. Geniş bir tepsiye parçalar şeklinde bırakılır üzerine biraz sulandırılmış pekmez dökülür ve cevizle süslenir.

Ziyarete dua edilirken yapılması gerekenler ziyaretin etrafında 7 kere dönülmesi ve Salı gecesi orada yatılması gerekir. Sonrasında bisküvi, çikolata ve şekerleme gibi yiyecekler çocuklara dağıtılır. Ancak uyulması gereken en önemli kural Fatiha’nın okunmasıdır. Çünkü orada yalnızca evliyalar yok aynı zamanda cinlerde vardır. Fatiha okununca cinler kaçar.

Kerametleri: Ziyarete hasta olan insanlar gelir. Felç, sakat, kriz geçiren, sara hastalığı geçiren, en çok da deli olan insanlar gelir. Bazı insanlar türbenin adını hiç bilmeden rüyalarında türbeyi görüp Gir Navas adını duyduklarını ve araştırıp bu ziyarete geldiklerini ifade etmişlerdir. Bu ziyarete gelen kişiler yanlarında bebek tulumu getirmişler ve eğer çocukları olursa bu tulumu giydireceklerini belirtmişlerdir (KK11).

Derleme Tarihi: Mart, 2018. Merdihan Ayhan tarafından derlenmiştir.

Metin10: Selman-ı Pak Türbesi

Selman-ı Pak Nusaybin’de ilk ibadetini yapmış 100 ile 200 yılları arasında Nusaybin’de kalmış Mor Yakup Selman-ı Pak yakın arkadaşıymış. Mor Yakup İslam henüz yeni yayılmaya başladığı için kâfir milletten çekindiği için ibadetini akşamları yaparmış. Savaşlar ağırlaştığında Mor Yakup Selman-ı Pak’a eğer ölürsem burada kalma gideceğin yön kible yönü olsun demiş. Mor Yakup daha sonra harpte ölmüş. Selman-ı Pak onun tavsiyesini dinlemiş. Nusaybin’den ayrılmış yolda kâfirler onu yakalamışlar Krallarına götürmüşler. Krala şöyle demiş. Biz sana bir Müslüman getirdik, kendi ellerinde başını kesersin diye onu öldürmedik. Kral yerinden kalkar onun başını kesmek için elini kaldırır ama içine bir ürperti gelir ve korkusundan onu öldüremez ve onu esir eder. Selman-ı Pak su almak için kuyuya gider. Oradan geçen bir kervanla karşılaşır. Kervana nereye gideceksiniz der. Kervan biz Medine tarafına gidiyoruz der. Selman-ı Pak onlara kendisini de oraya götürmeleri için yalvarır. Kervan sahibi bizimle gelersen kral hepimizi öldürür der. Sen bizi geriden takip et daha sonra bize katılırsın der. Kral durumu öğrenir ve askerlerine onları yakalamasını emreder. Bu esnada Allah-u Teala Hz. Muhammed’e Cebrail ile Vahiy gönderir. Benim kulum bana yetişmek için eziyet çekiyor Selman-ı Pak’i kurtarın kralın elinden krala ne isterse verin vahyini göndermiş. Hz. Muhammed eshabını alır ve kralın yanına gider. Biz senden Selman-ı Pak’i istiyoruz. Onun karşılığında ne istiyorsanız sana veririz demiş. Altın, gümüş, para ne istersen veririz demişler. Kral ben bunlardan hiçbirini istemiyorum ama bir şartım var demiş. Onu yerine getirirseniz Selman-ı Pak’i size veririm. Hz. Muhammed bu şartın ne olduğunu sormuş.

Kral şimdi size boş bir arazi vereceğim, içine hurma ağaçları dikeceksiniz. Ertesi gün ağaçlar büyümüş ve meyve vermiş olacaklar. Bunlar gerçekleşirse Selman-ı Pak’i ancak o zaman size veririm demiş. Hz. Muhammed ashabını alır dua eder. Allah’ım benim ne gücüm ne de kudretim var, bana kuvvet ver demiş. Duasından sonra Cebrail’den vahiy gelir. Gidin ekin bahçeyi der. Boş araziye giderler. Hz. Muhammed ile ashabı Hz. Muhammed hepsini kendi elleriyle eker. Salavat eşliğinde Gece yarısı Hz. Muhammed dua eder. Duasını Allah kabul eder. Cebrail’e vahiy gönderir. Cebrail müjdeyi verir. Ya Hz. Muhammed bahçen mükemmeldir üzülme der. Hz. Muhammed Kral’la birlikte giderler ettikleri o boş arazide bir de ne görsünler yemyeşil ağaçlar meyvelerle dolu hayret kalmışlar orada kral ile yanındakiler herkes secde ederler. Müslüman olurlar. Kral şöyle der: Eğer bir din varsa o da Muhammed’in dinidir der. Hz. Muhammed Selman-ı Pak’ı alır Medine’ye götürür. Ashabına şöyle der: “Selman-ı Pak benim ailemden biridir. Onun için Selman-ı Pak diyorum Pak’ın anlamı güzel, temiz, iyi demektir. Selman-ı Pak Hz. Muhammed’in evinde ölünceye kadar kalır. Selman-ı Pak vefat ettiğinde üç tabut yaparlar biri Medine’de kalır, bir tanesi de Nusaybin’e getirilir. Her üç tabutun içine de açıp bakarlar üçünün de içi doludur.

Ziyarete her gün gidilebilir ama en önemli gün Cuma günüdür. Herkes getirdiği gofret, çikolata, şekerleme gibi şeyleri ortaya boşaltırlar. Mevlid okunur sonra Cuma hutbesi bittikten sonra namazlar kılınır. Şekerlemeler sonra dağıtılır dualar edilir ve ayrılırlar (KK10).

Derleme Tarihi: Şubat, 2018. Merdihan Ayhan tarafından derlenmiştir.

Metin 11: Zeynel Abidin Türbesi

Hız. Ali torunları Hüseyin'in çocukları olan Zeynel Abidin ile Zeynep Nusaybin'de yaşamışlardır. Zeynel Abidin eskiden bu caminin avlusunda küçük bir kulübede yaşamakta olan Zeynel Abidin ders vermekteymiş. Mor Yakup'un babası oğlunu Derik'teki köy mektebine gönderiyor. Oradan kaçıp Zeynel Abidin'in yanına gidiyormuş. Babası bunu duymuş Mor Yakup'u yanına çağırılmış. Ben seni mektebe gönderiyorum sen niye üstü başı yırtık olan Zeynel Abidin'e gidiyorsun o da babasına hayır bana gitmiyorum diye yalan söylüyor. Daha sonra kâfir savaşları başlamış ve Mor Yakup ve Zeynel Abidin savaşa birlikte gitmişler. Mor Yakup kâfirlerin giysisini değil Müslümanların giysisini giymiş. Savaşta Mor Yakup daha çok kâfir öldürmüş. Zeynel Abidin ve kız kardeşi Zeynep genç yaşta vefat etmişler.

Zeynel Abidin Peygamberin torunudur. Kâfirlerden kaçarak Nusaybin'e gelmişler. Kâfirler savaşında Zeynel Abidin ölmesin diye halk 7 oğlunu feda etmiş. Savaşta Zeynel Abidin'i öldürmek isteyen kâfirleri kandırmak için Zeynel Abidin'in kılığına girerek onun yerine şehid olmuşlardır. Her oğlan'ı kılıç darbesiyle öldüren kâfirler sıra 7. Oğlana geldiğinde eğer sen Zeynel Abidin olsaydın başın ikiye ayrılmazdı demiş.

Ziyarete her gün gidilebilir fakat en önemli gün Perşembe ve Cuma günleridir. Eskiden ziyarette kurban kesilirmiş. Ama şimdi bu adet kalmamış. Kim ne isterse yanında onu getiri ve insanlara dağıtır. Kur'an ve Yasin okunur. Tesbihler çekilir, teşbihler dağıtılır. Fatiha Suresi ile İhlas Sureleri okunur. O tesbih bittiğinde duası yapılır dileğinin yerine geleceğine inanılır. Ziyarete oruç'ta ilk günü oruçlar açıldıktan sonra Teravih namazı kılınır. Kadir gecesi ise insanlar giderler kimi baklava, meyve, şerbet, gofret, çikolata gibi şeyler getirilir dağıtılır. Namazlar kılınır, dualar edilir. Tövbeler edilir. Sabaha kadar yatılmaz ezan okunduktan sonra sabah namazı kılınır evlere dağılır (KK10).

Derleme Tarihi: Şubat, 2018. Merdihan Ayhan tarafından derlenmiştir.

Metin 12: Sultan Şeyhmus Türbesi

Benim gördüğün kadarıyla Süryaniler Sultan Şeyhmus'un bir papaz olduğunu ama Müslümanlar oraya yerleşince oradaki kiliseyi yıktıklarını orayı Müslüman bir ikon haline dönüştürdüklerini söylüyorlar. Bu Mardin'deki kilise papazlarının söyledikleri bir şeydir. Buna inanıyorlar. Türbenin tarihi eskidir. 1100'lü yıllara dayanıyor tarihi. Çünkü Sultan Şeyhmus'un amcası Alparslan'ın komutanlarından. 1071'deki Malazgirt Savaşında komutanlık yapmış. Bunlar Abbasilerden kaçan Emevilerdendir. Emevilerin bir kısmı bu bölgeye yerleşmiş. Kuzey Mezopotamya'ya yerleşmişler. Bir kısmı da İspanya'ya kaçmış. Buraya kaçanların bazıları da işte bunlardır. Şimdi halk neye inanıyor. Onu söylemek lazım. Hız. Muhammed'in ve Hız. İbrahim'in soyundan geldiğine inanılıyor. Bizim burada seyidler çok fazla. Her köyde bir tane seyid var mutlaka. Buradaki halk bunların Abbasilerden kaçan Emevilerden olduğuna inanıyorlar. Daha doğrusu Mahmud Semendi'nin kitabı var Sultan Şeyhmus'un hayatını anlatan. Kendisi öyle dile getiriliyor. O da oradaki yaşlılardan dinlemiş. Benim dedemin

de mezarı o ziyaretin içindedir. Bir tane dedemin mezarı orada. En sağdaki odalarda benim dedemin mezarları var. Ondan sonra bunlar Emeviler'den kaçtıktan sonra Mardin'e yerleşiyorlar. Mardin'de yerleştikten sonra. Uzun süre burada kalıyorlar ve Kürtleşiyorlar. Sultan Şeyhmus'un babası bizim bulunduğumuz bölgenin tepesindeki köye yerleşiyor. Orada Sultan Şeyhmus kırk gün boyunca bir mağaranın içinde bekliyor. Sadece ibadet ediyor. Sadece dua ediyor. Namaz kılıyor işte kendini somut dünyadan soyutluyor. Ondan sonra bu iş sonunda şeytan bununla uğraşmaya başlıyor. Bu sabrının karşılığında ona bir keramet veriliyor işte oradaki bir incir ağacının kerameti. Kim bu incir ağacından yerse çocuklarının olacağı söyleniyor. Bir de o incir ağacı yoğurdu mayalayabilir. Öyle bir inanç var.

Sultan Şeyhmus'un dedelerinin Hz. Ömer'den geldiği ama anne tarafının Hz. Muhammed soyuna dayandığı söyleniyor çünkü bunun destekleyen en büyük kanıt Abdülkadir Geylani'nin kuzeni olmasıdır. Hatta Abdülkadir Geylani diyor benim gibi çok eren var ama sultanlığı hak eden dört kişi var sadece diyor ve onun ismini de sayıyor. Sultan lakabı buradan geliyor zaten. Onun makamında üç dört tane evliya var diyor. Bunlar bunlardır diyor sayıyor. Şeyh Abdülkadir Geylani bir gün kendi öğrencileriyle ki bunu Kadiri tarikatının mensupları da anlatıyor. Zaten Sultan Şeyhmus Kadiri tarikatının merkezlerinden biridir aynı zamanda.

--Bahsettiğiniz İncir ağacı ayakta mı?

Evet, hala ayakta

--Siz kerametine şahit oldunuz mu ağacın.

Vallahi hamile kalmak isteyen kadınların özellikle eksiklik kadından kaynaklanıyorsa daha olmamış küçük yapıdaki incirleri yediğini gördüm fakat tam olarak ben bunları takip etmiyorum. Annem daha iyi bilir.

--Hristiyanlar bu zatın tarihini kime dayandırıyorlar.

Onlar Mor Şohsa gibi bir şey söylüyorlar ona. Tam hatırlamıyorum. Şeyhmus'a yakın bir isim. Hatta aynı isimde bir kilise Suriye'de var. Zaten o bizim Bilge Köyü dediğimiz yerler Suriyeli Asurilerin vakıf malları şimdi oralar. Benim çocukluğumda Ser Der dediğimiz bir yer var *Der* kilise demek. Kilisenin başı dediğimiz yerde hala kilise kalıntıları var. Onlar da oraya dayandırıyorlar.

---Sultan Şeyhmus'un mucizelerinden bahseder misiniz?

Sultan Şeyhmusla ilgili anlatılan mucizelerden ilki Mardinde büyük bir yangının çıktığı ve yangını kendisinin söndürdüğü, esasını yere bırakıp yangını söndürdüğü, yangından bir çocuğu kurtarıp çıkardığı rivayet ediliyor.

Bir de Abdülkadir Geylani 39 adamıyla geliyor Sultan Şeyhmus'un yanına. Herkes tabi abdest almak istiyor. Sultan Şeyhmus da değneğini 10 yere vuruyor. Oradan su çıkıyor. Oradaki suyun da ta Mekke'den geldiğine inanılıyor. Hacca gidiyor esasını oraya bırakıyor Zemzem suyuna bırakıyor. Mardin'e döndüğü zaman kendi esasını Zemzem suyunun içinden çıkarıyor. Böyle bir mucizesi olduğuna inanılıyor.

Bir gün bir başka evliya ona mucizeni göster dediği zaman bir taşın bindiği ve taşın koştuğunu anlatıyorlar. Öyle mucizeleri var. Biraz mitolojik tabi. Belki tesadüfler sonucu oluşmuştur (KK1).

Derleme Tarihi: Ağustos, 2018, Tarafımdan derlenmiş ve dijital kayıt şahsi arşivimde bulunmaktadır.

Metin 13 : Sultan Şeyhmus Türbesi 2

Sultan Şeyhmus hakkında ne duyduysan az duymuşsun. Bu zat bütün evliyaların başıdır, sultanıdır. Otuz yıl boyunca oturur vaziyette kalmış. Bizler gibi bir tek gece bile yatağa uzanıp uyumamış. Siz dualarınıza onu elçi yapın. Biz onun soyundanız, torunları, oğullarıyız, müritleriyiz. Buraya onu ziyarete geliriz ve bereketi buluruz.

Sultan Şeyh Musa (İnek Çarşısına) gitmiş. Kasabın biri bir öküz kesmiş ve kafasını biraz uzağa bırakmış. (Amaç Şeyh Musa'nın kerametini ölçmekmiş). Sultan Şeyhmus elindeki değnek ile (asa olduğu da söylenir) cansız yatan öküze dokundurur. Birden cansız yatan öküz (inek) canlanır, kafasız bir şekilde yürümeye başladığı rivayet edilir. O'nun ayaklarının dibinde yatan kişiler Mardin'in ileri gelenleridir. Bu türbeyi onlar inşa etmiştir. Bu kişiler öldüklerinde buraya gömülmeyi vasiyet etmişlerdir (KK12).

Derleme Tarihi: Nisan, 2019, tarafımdan derlenmiştir. Dijital kayıt kişisel arşivimde bulunmaktadır.

Metin 14 : Sultan Şeyhmus Türbesi 3

Perşembe geceleri burada zikre girilir. Mevlid okunur. Müritler toplanır. Dua, niyaz akabinde erbane eşliğinde zikre girilir. Toplantı meclisinin arkasında girişi meclisten olan bir ufak mağara mevcut. Bu mağarada inanışa göre cin musallat olmuş kişiler, hastalıklı kişiler burada bir süre yatırılır. Zikir esnasında söz konusu hastalıklı kişi de bu küçük mağarada tutulur. Süregelen bu inanış ile çok sayıda kişinin şifa bulduğu ve bunun günümüzde de devam ettirildiği söylenir. (KK13)

Derleme Tarihi: Nisan, 2019, tarafımdan derlenmiştir. Dijital kayıt kişisel arşivimde yer almaktadır.

Metin 15 : Sultan Şeyhmus Türbesi 4

Sultan Şeyh Musa ile Şeyh Abdulkadir Geylani Hazretleri öğle namazı vakti yanında 40 elçisiyle beraber söylenen yere gelirler. Öğle namazı kılmak için abdest almak isterler ancak bir anda 40 ibrik bulup getirmek zor olur. Sultan Şeyh Musa elindeki bastonuyla yere vurur, vurduğu yerden su fişkirir. Toplamda 40 yerden su fişkirir. Herkes abdestini alır, namazını kılar. Şeyh Abdulkadir Geylani Hazretlerinin abdest aldığı çeşme halen akar (KK14).

Derleme Tarihi: Nisan, 2019, tarafımdan derlenmiştir. Dijital kayıt kişisel arşivimde yer almaktadır.

Metin 16: Sultan Şeyhmus Türbesi 5

Not: Sultan Şeyhmus Türbesi ziyaretimiz/saha çalışmamız esnasında türbede gönüllü çalışan bir vatandaşımız bize (ben ve iki öğrencim) çay ikram etmek istedi. Her yıl Adana'dan geldiğini buraya gelen misafirleri ağırlamayı sevdiğini çünkü Sultan Şeyhmus'un burayı gelenleri aç bırakmamalarını nasihat ettiğini ifade etti. Cüneyt Özsuver, mesleğinin boyacılık olduğunu, işlerinin yoğun olmadığı dönemde Sultan Şeyhmus türbesine gelip gönüllü olarak çalıştığını, Ramazan ayında burada oruç tuttuğunu 5 senedir gidip geldiğini de sözlerine ekledi. (KK15 ile yapılan görüşme metnidir).

Derleme Tarihi: Nisan, 2019, tarafımdan derlenmiştir. Dijital kayıt kişisel arşivimde yer almaktadır.

Metin 17

Kale Hoca-i Hıdır'ın makamıdır. Bütün Mardin halkı böyle bilir. Bir sıkıntı anında hoca-i Hıdır'ı çağırırız o da imdadımıza yetişir.

19.08.2019 tarihinde tarafımdan derlenmiştir.

Ekler2

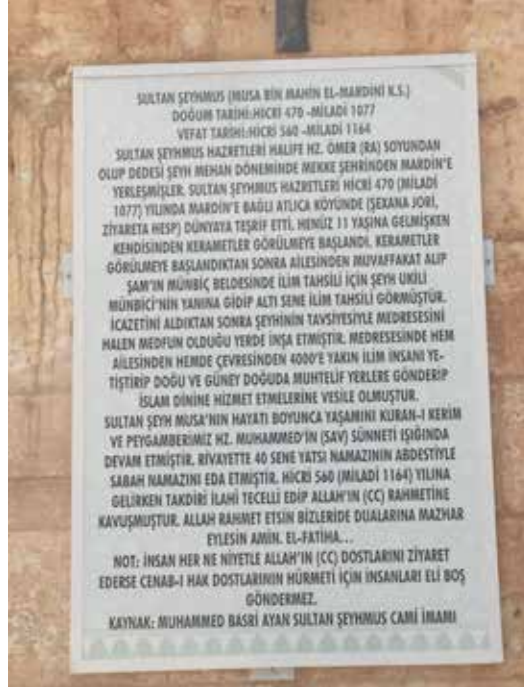
Resimler (Diğer mekanların fotoğrafları kişisel arşivimde mevcut olup çalışmanın sınırlarını aşmamak adına fotoğraflara yer verilmemiştir)

(Resim1) (Sultan Şeyhmus Türbesi Girişi)

(Resim2) (Sultan Şeyhmus Camii)

(Resim3) (Sultan Şeyhmus Kitabesi)

(Resim 4). (Zeynel Abidin Türbesi)

Resim 5 (Zeynel Abidin Türbesi)

Resim 6 (Zeynel Abidin Türbesi, Zeynel Abidin'in mezarı).